

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. XXI. Ratio, & methodus discendæ eloquentiæ.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

Pericles eloquentia sua Athenas sibi seruire coegit.

Athenarum cervicibus, iugum servitutis imposuit: Egit enim ille urbem, & versaui arbitrio suo. Cumq; aduersus voluntatem populi loqueretur, incunda nihilominus, & popularis eius vox erat. Itaq; veteris comediae maledica lingua, quamuis potentiam viri perstringere cupiebat, tamen in labris eius hominis melle dulciorem leporem faciebatur habitare: inque animis eorum, qui illum audierant, quasi aculeos quosdam relinqui praedicabat. Fertur quidam, cum admodum senex prima concioni Periclis adolescentuli interesset, idemq; iuuenis Pissistratū iam decrepitum concionantem audisset, non temperasse sibi quo minus exclamaret, caueri illum ciuem oportere, quod Pissistrati orationi simillima eius esset oratio: Nec hominem aut estimatio eloquij, aut morum augurium sefellit. Quid enim inter Pissistratum, & Periclem interfuit? nisi quod ille armatus, hic sine armis tyrannidem gessit?

Eloquentia tyrannis laudatur.

De Constantino quoque tradit Victor; eum quod aut vix, aut multo sanguine obtinendum erat, eloquentia patrauisse.

Nō sine discrimine sunt eloquentia studiis imbutendi.

§. 4. Verum duo consideranda sunt principi. Primum, vt diligenter animaduertat, ne eloquentia excolantur homines improbi. Deinde vt eloquentia sit suae Reipublicae accommodata.

Eloquentia conueniens sit moribus.

Primum necessarium est, nam fere eloquentiā potentia sequitur. Curiones, Alcibiades, & ceteri id genus arcendi sunt, ne cōtra Rempublicam armentur.

Spartani cognati ludorum, eorum gaudebant eloquentia.

Alterū est, vt eloquentia non existimetur vera, nisi quae moribus populi accommodata est. Asiaticus orator, si Sparta pigmenta verborū, & luxuriam adferat, id aget, vt cum ratione infamiat. Illis enim flumina verborum grata non sunt. Samii a Polycrate tyranno oppressi, cum supplices Lacedaemonios pro auxilio adissent, & calamitates suas longa oratione exposuissent; responderunt illi, sane in aliena calamitate superbi, priora se non meminisse, posteriora idcirco non intellexisse; tum Samii vt ostenderent se quoq; posse *λακωνίζειν*, prolato panario, dixerunt; illud pane egere: & Lacedaemoniis, super futuros dixerunt panes; atq; ita tum illis auxilium decretum, ac datum est. Cum enim finis orationis sit, vt mentem alteri explices, atque illi, quod vis persuadeas, non est vtendum oratione, à qua alter alienus est. Optime dicit, qui accommodate non modo ad artem, sed audientium animos dicit, hæc enim summa aī existimatur. Omnia eloquentia tribuit calamitosa, sed tamen regia femina.

Summi in rebus humanis persuadere alteri, quod velis.

Τὸ δῶτα ἔνκετὶ τ' ἄλλα μὲν μαθήματα
Μετ' ὅνδε, ὡς χεὶ πέντε, καὶ μακροτέρως;
Περὶ δὲ τὴν τέχην αὐθιγὰς μόνον,
'Οὐδ' ἐν τι μᾶλλον ἐς τὸ πᾶσι ἀσφάλειον,
Μετ' ὅς δὲ δόντες μὲν δέον, ἢ ἥ ποτε
Πείθειν ἢ πρὸς βέλτοισι, τογχαίνεν δ' ἄμα.

Qui tandem mortales aliis in disciplinis laboramus, & vt conuenit, inquirimus. Pitho seu suadam non potius sectamur, quae regina est hominum, mercedem dantes, vt quod quispiam vult suadere possit, & assequi.

Breuitas penetrat, copia rursus animum.

Si igitur auditor breuitatis est studiosus, breuiter persuadebis. Demetrius Phalereus concisa putat vehementius penetrare, & breuitatem cōuenire imperantibus. Breuia illa sunt Spartanorum, ad Argiuos: αἶμα, si ad Philippum; Διονύσιος καὶ Ἰσθμίου, quin & leges eadem breuitate scriptas habebant. vere Charilaus: ὅτι ὀλίγα λέγει, ὀλίγων, καὶ νόμων ὅτι χεῖρα. Cum paucis loquantur, paucis quoq; legibus egent. Verum ea tanta breuitate vix vtendum censeo; nam cōtemptum magnum indicat, & in varias sententias trahi potest. Certe beneuolum, vnica sententiola nō facile efficies, magna tamen, & aeternum duratura odia colliges, si velut acuto telo, intima fodias; profunda enim, & parua vulnera, vix curari possunt. Phocionis breuitas est vetustis laudata, cui cum quidam diceret *σκεπτομένην τοῖς αἰσθητικῶν*, intente speculanti similis es δ Phocion, respondit: Difficere quid eximere ab illis posset, quae apud Athenienses di-

cturus esset. Optime sane quae sine causae praeiudicio eximere posset, considerabat, alioqui esset breuitas inordinata, & noxia. Nam qui omittit illa, quae dicenda sunt, prauaricatur, & ille quoq; reum prodit, qui illa quae sunt inculcanda, infigenda, repetenda, cursim attingit. Qui vero peregrina, exotica, obscura inculcat, non ille ad persuadendum dicit, nec credi sibi vult, sed doctus videtur.

Breuitas ita tenenda est in oratione, ne vires minuantur.

CAPVT XXI.

Ratio, & methodus discendae eloquentiae.

§. 1. NON est mihi propositum Rhetoricen scribere, id multi, & docti, imprimis Tullius; & ante cum Aristoteles fecerunt: Verū quia principem instruo, qui oratores iuuentuti suae praeficiet, breuem praxin, pulcherrimae scientiae docendae proponam, Supra enim protestatus sum, nihil esse Academicis pestilentius, quam si cuiq; ius sit suo arbitrio docendi: nam multis deest prudentia ordinis cōstituendi, pluribus laboris amor, & pleriq; cōstantia, sensim enim elanguescunt. Proponam itaq; leges, quas Rhetorices professori nostra Societas praecribit; tum vt illis respondeam, qui nostram docendi methodum ignorantis reprehendunt: tum vero, vt causam demonstrem, qua id efficiatur, vt ex scholis Societatis tot eloquentia insignes procedant. Sic itaque regulae professoris habent:

Methodus docendae eloquentiae in Societate Iesu.

Gradus huius scholae, non facile certis quibusdam terminis definiri potest: ad perfectam enim eloquentiam informat, quae duas facultates maximas, Oratoriam, & Poeticam comprehendit (ex his autē duabus, prima semper partes Oratoriae tribuantur) nec vtilitati solum, sed etiam ornatui indulget.

Quid in Rhetorica doceatur.

Latissime sane patet eloquentia, vt praecedenti capite demonstraui: nec omnino perfecta est, sine aliarum cognitione scientiarum. Verum ita instruendi sunt adolescentes, vt communia praeccepta, & exercitationem styli, ad alias scientias, quibus operam daturi sunt, conferre possint. Primae orationi solutae tribuuntur, quia eius est praecipuus vsus in Republica, & necessitas.

Praecepta eloquentiae, & exercitatio orationis sunt omnibus scientiis.

§. 2. Nec tamen poesis omnino negligenda etiam mediocribus ingeniis. Primo enim perfectiorem linguam latinam, & Graecae cognitionem cōfert; nam poetas, quasi alia loquuntur lingua. Deinde, nihil aequale est ad orationis vbertatem, & elegantiam, propter leges enim carminis, verborum, sententiarū, schematum varietas excogitatur. Nihil autē aequale in adolescentibus laudandum, quam orationis copia, & quaedam velut luxuries, cum enim nondum sit matura sapientia, quae omnia nimium fluentia refecet, ac coercet, debet tamen esse, quod olim maturior censura ueni cōuenit tollat. Vitis quae prodige luxuriat, putationibus fecundatur, quae superuacaneos palmites nō protrahit, ante autumnum exarescit. Pestime itaq; ingeniis consulunt professores, qui epigramatis acutis, & sententiis exercent eos, qui nondum illa capiunt. Tam enim ingenia coarctant, quam illi, qui crescentia corpora minoribus, quam pro mensura vestibus includunt. Lata, & ex vsu materia detur, describant sylvas, maria, pugnas, & omnium poetarum communes lusus, ortum, & occasum. Tertia carminis vtilitas, vt vsu, syllabarū tempora perdiscant. Vidi sane viros doctos, qui non modo pronunciarē, & legere non audebant, sed neq; legendis poetis, de quantitate syllabarū constituere poterant. Hac res tanta est, vt libertatem non modo perorandi, sed etiā priuatim loquendi. Semper enim timor erradi imminet: qui anxio metu sermonē opprimit. Hæc igitur stricta Rhetorica alterā admirabiliter adiuvat, vberē reddit, & exornat, vt libere loqui, & legere audeat, efficit. Denique numeros etiam oratio sibi deposcit, sed poeticos fere refugit, de quibus iudicare, nō nisi erudit potest. Cicero sane in carmine pluri-

Omnes poesi commoda dare operā possunt.

Orationis vbertas inueni cōuenit.

Argutis eloquentia nō docenda.

Poetas ignorantia non permittit libere loqui quēnam.

Poesis Ciceroniana eloquentia serui.

horum inereditisimum affectatorem, vocavit Lenæus Pompei Libertus. Liuius Patavinitatem obiecit Trogus, Caligula verbosum arbitratum est. Seneca dum semper acute loqui desiderat, sæpe inanes argutias inculcat, & frigidas, eum tamen propter eloquentiam, pene Caligula sustulit à medio. Varronem tot modis ab æqualibus commendatum, Quintus Remius Palæmon porcum appellavit, omnibus aut vitia fuerunt, aut invidia illis affinxit: Terentius, Virgilius, Cicero repetundarum à Græcis accusantur, sed Terentius, & Virgilius Græci in suam rem transtulisse gloriati sunt, Cicero vim Demosthenis, suavitatem Iſocratis, copiam Platonis coniunxit, ut vere iudicavit Quintilianus. Nec nos ab eo deterere debet, quod non omnium ipse auctor sit, sed allicere, ut eum imitemur, qui trium præstantissimorum oratorum, tres virtutes imitatione ita expressit, ut omnes superaret. Sed tamen inter suæ ætatis homines dictus est tumidior, asianus, redundans petitionibus nimium, in salubris aliquando frigidus, in compositionibus fractus, & elumbis. Quin & mollis à Bruto, ita idem Quintil. De tumore ipse fatebitur, sed monitus à Molone correxit, atque vitam similis in omnibus adolescentibus tumore esset. Cicero lib. 2. de orat. Tumor ille, apud populum ornatus est, apud senatum redundantia. Cætera vitia æmulorum sunt, non Tullii, quamquam nihil verat, eum qui quotidie in senatu, vel iudiciis verba facit, multa dixisse, quæ ad incudem reuocaret. Quis nescit, quid inter concionatorem; bene paratum, & temporarium interfit? Nos de orationibus loquimur, quæ nobis sunt relicta. Quæ hoc prærogatiuæ tulerunt, quod nullius oratoris Romani prioris, præter eas ætatem ferre potuerunt. Nec me Bruti mouet auctoritas, Stoica ille disciplina sectator, admiratorque Catonis politiore orationem, & copiosam aspernatus est. Verum eos, qui hac in parte labores Societatis nostræ carpunt, atque alio auocant, testibus conuincam illis ipsis, quos mihi citant, & argumentum efficiam, cui nec ipsa calumnia respondere conetur. Magnus ille orator habendus est, cuius orationes effecerunt, ut omnium qui in Romana Republica eloquentiæ laude floruerunt, orationes legi desierint; idque in libera Republica, non timore, vel adulatione, sed liberrimo iudicio, etiam inimicissimorum. Deinde quem posteri imitati sunt: At Ciceroni id contigisse perspicuum est. In Bruto, ipse Brutus testis est, & ea quæ tum præsens erat experientia. Curio fuit igitur eiusdem ætatis fere, sane illustris orator, cuius de ingenio, ex orationibus eius existimari potest. Sunt enim & alie, & pro Seruio Fulvio de incestu, nobilis oratio. Nobis quidem pueris omnium optima putabatur, quæ vix iam compararet, in hac turba nouorum voluminum. Præclare, inquit Brutus, teneo, qui istam turbam voluminum effecerit. Et ego, inquam, intelligo, Brute, quem dicas. Certe enim, & boni aliquid attulimus inuentuti, magnificentiis, quam fuerat genus dicendi, & ornatiis, & nouissimis fortasse, quod veteres orationes, post nostras, non à me quidem (meis enim illas antepono) sed à plerisque legi sunt desita. Enumera, inquit, me in plerisque, quanquam video mihi multa legenda iam te auctore, quæ antea contemnebam.

At contra, Pollionis Asiæ salebrosa, & exsiliens, & ubi minime expectes, reliquitura: Denique apud Ciceronem omnia desinunt: apud Pollionem cadunt: exceptis paucissimis, quæ ad certum modum, & vnum exemplar abstracta sunt.

Seneca de Cicerone.

At epistola 114. videtur velle carpere Ciceronem, sed tamen nos potius, quia dubie loquitur, in bonam partem accipiamus. Nec Senecæ inuidiam imputemus, quasi ipse aliam dicendi formam secutus, Ciceronis stylum vituperarit, quod ideo facilius credetur ab illis, qui magnorum virorum reprehensionibus gaudent; quia tradunt scriptores, Senecam à veterum oratorum lectione Nerone auertisse, ut eum diutius in sui admiratione derineret, locum totum adscribam, quia de imitatione agit. Ad compositionem transiamus, quot genera tibi dabo in hac, quibus peccetur? Quidam præfractam, varia di- & asperam probant; disturbant de industria, si quid placidius cendi generis effluxit, nolunt sine salebra esse iuncturam; virilem putant, & ra- fortem, quæ aurem inæqualitate percutiat. Quorundam non est compositio: modulatio est; adeo blanditur, & molliter labitur. Quid de illa loquar, in qua verba differuntur, & diu expectata vix ad clausulas redduntur? Quid de illa in exitu lenta, qualis Ciceronis est, deuexa, & molliter desinens, nec aliter quæ solet, ad morem suum pedemque respondens? Non tantum in genere sententiarum vitium est, si aut pusilla sunt, & pueriles; aut improbe, & plus ausæ, quæ pudore saluo licet: sed si floride sunt, & nimis dulces, si in vanum exeunt, & sine effectu, nihil amplius quam sonant. Hac vitia vni aliquis inducit, sub quo tunc eloquentia est: ceteri imitantur, & alter alteri tradunt. Sic Salustius vigente, amputata sententia, & verba ante expectatum cadentia, & obscura breuitas, fuere pro cultu. Arruntius vir rare frugalitatis, qui historias belli Punici scripsit, fuit Sallustianus, & in illud genus nitens. Est apud Sallustium: Exerci- tum argento fecit, id est, pecunia parauit. Hoc Arruntius amare cepit: posuit illud omnibus paginis. Dicit quodam loco: Fugam nostris fecere. Alio loco, Hiero rex Syracusanorum, bellum facit. Et alio loco: Quæ audita Panormitanos dedere Romanis fecere. Gustum tibi dare volui. Totus his contextitur liber. Quæ apud Sallustium rara fuerunt, apud hunc crebra sunt, & pene continua, nec sine causa. ille enim in hac incidebat: at hic illa querebat. Vides autem quid sequatur, ubi alicui vitium pro exemplo est. Dixit Sallustius: Aquis hiemantibus. Arruntius in primo libro belli Punici ait; Repente hiemauit tempestas. Et imperiti alio loco, cum dicere vellet, frigidum annum fuisse, ait: Totus hiemauit annus. Et alio loco: Inde sexaginta onerarias, leues præter militem & necessarios nauarum, hiemante Aquilone misit. Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Sallustius dicit: Inter arma ciuilia equi boni famas petit. Arruntius non temperauit, quo minus primo statim libro poneret: Ingentes esse famas de Regulo. Hac ergo, & huiusmodi vitia, quæ alicui imprefit imitatio, non sunt iudicia luxuriæ, nec animi corrupti.

Quia docti casu dicere, primo libro belli Punici ait; Repente hiemauit tempestas. Et imperiti alio loco, cum dicere vellet, frigidum annum fuisse, ait: Totus hiemauit annus. Et alio loco: Inde sexaginta onerarias, leues præter militem & necessarios nauarum, hiemante Aquilone misit. Non desinit omnibus locis hoc verbum infulcire. Quodam loco Sallustius dicit: Inter arma ciuilia equi boni famas petit. Arruntius non temperauit, quo minus primo statim libro poneret: Ingentes esse famas de Regulo. Hac ergo, & huiusmodi vitia, quæ alicui imprefit imitatio, non sunt iudicia luxuriæ, nec animi corrupti.

Lib. 2. nat. quæst. Cæcinnam aliquod nomē in eloquentia habiturum fuisse ait, nisi eum Ciceronis vmbra pressisset. Lucanus eidem testimonium præbuit.

Romani maximus auctor

Tullius eloqui, cuius sub iure, togaque

Pacificas seuus tremuit Catilina secures.

Adidit inualida robur facundia causa.

Quid Velleius Patere. Eloquentia vniuersa, sub principe operis sui erupit. Plin. Ep. 20. Ciceronis oratio optima, quæ longissima. Et Fab. 12. 20. Cicero in omnibus, quæ in quoquo laudantur, eminentissimus. Quin etiam qui illi inimici fuerunt, non infantiam, sed immoderatam eloquentiam in crimen traxere; nemo enim sarius negauit eum esse disertissimum Romuli nepotum.

§. 6. Hoc tamen nonnulli carpunt; eos qui Ciceronem imitantur, non esse eruditos, Lipsium aut alium malunt, cuius in singulis periodis, in sententiis, vel sit acumen dignum epigrammate, vel preciosum ex antiquitate verbum, aut de optimis dictis Græcis hemistichium. Non me illa mouent; nam dū illa studiose, putideque confectantur, non modo atrioli, sed etiam barbari fi-

Ciceronis ni erudit sunt.

Cicero à Græcis multa mutuatus est.

Vitia Ciceroniana orationis.

Vitia correxit Cicero.

Sole Ciceronis orationes ætatem ferre potuerunt.

Ciceronis orationes veterum volumina sustulerunt.

Optima veterum non comparabant in turba nouorum voluminum Ciceronis.

Roma Ciceronis tempore, eum omnibus præposuit.

Inustus Lippius Ciceronem imitandum proponit.

Antiquarii mediocribus obscuris doctis iactatores videntur.

Caelii Rhodigini pro Cicerone testimonium.

bari sunt. In eo styli genere peculiarissimum Iusti Lippii donum fuit, & ipse tamen omnibus inculcat Ciceronis imitationem, suos imitatores detestatur, nec vllus vnquam, aut sane pauci sine ineptis argutiis id conatus est, quod Lippius fecit. Quod si tamen ea lis intendatur Societati, non magno negotio depelletur ab eis, qui intelligunt aliud esse, aequaliter, latine, considerate animi sententiam depro-mere, aliud saltuatim rapso-dias concinnare. Veniat in medium Caelius Rhodiginus, qui antiquariis omnibus oculis aperuit. Ille licet lapides loqui multis saepe visus sit; nam tota eius oratio aspera est, & scopolosa, Ciceronem tamen veris laudibus profecquitur lib. 25. cap. 13. Ac ut nostros inopia praterisse non videamur, quid Cicerone largius, quem extra omnem ingenij aleam positum Plinius admiratur, & Quintilianus optimum dicendi magistrum pronunciat, Hieronymus in latini eloquij arce stetit confectur: & Hortensio tantus Christiana veritatis assertor Augustinus, salutem suam plane acceptam retulit? Quid eminentius? quae aquarum fluentia adeo exuberant? quod pelagus inundat spaciosius? quod fulmen vibrat impetuosius? Raptare indicem credas, involuere, praeceptum agere, proculcare, nec incendere auditorem modo, sed ipsum putes ardere. Animorum denique, quendam credas Deum. Quicquid illi violentia obhsit ruenti, ac renititur, supra humanum caput est, ac censetur. Late in eo grassatur vis Demosthenis, renidet Platonis copia, ablanditur, alleclat, afficit Isocratica iucunditas: cuius domus cuncta Graecia quasi ludus patuit, ac dicendi officina. Nec Lysia subtilitatem frustra desideraris, aut acumen Hyperidii, Aeschini sonitum, Aphricani gravitatem, vel lenitatem Lelii. Ut tanto ferri minus possit Lari Licinij liber, qui prodigiose Cicero maxime inscribatur. Quae in aliis emittuntur singula, omnia in vno efflorescunt, & quidem summa, ut senum ceteros (ut aiunt) arbitrari possis. Quos si huic conferendos putes, nihil plus agas, quam si actus potentiam, aut entelechia, quod in materia reconditum latitat, componere affectus. Comperias tamen, qui in tanto Oratore quippiam Asiatici tumoris oblectasse censorio ipsi tumentes supercilio contendunt. De se vero ac Demosthene scribit M. Tullius. Vides, inquit, illum multa persicere, nos multa conari: illum posse, nos velle, quocumque modo causa postulet, dicere. Postea sunt, qui mihi essent laudibus Sallustij breuitatem. Taceo, quod Seneca scribit: Sallustio vigente amputatas sententias, & verba ante expectatum cadentia, & obscuram breuitatem fuisse procul, quam rari viri frugalitatis Aruntius sit imitatus in iis libris, quibus Punicus belli historia est complexus. Est illa plausibilis virique: Addo etiam, quod grauius auctores dixere, immortalis. Quid tamen illi, cum occupato iudice? Neque ad hunc vsu Thucydidem valde probarem. Et quoniam magna nomina conuellere videmur, quibus assurrexisset, honestius multo fuerit: ea ipsa est M. Tullii sententia, a quo alibi quoque proditum scimus. Breuitas, inquit, laus est, interdum in aliqua parte dicendi, in vniuersa eloquentia laudem non habet.

Ex Tullianis igitur libris orationes exponuntur, ut eloquentiae praecepta in illis magis eluceant, idque tota antiquitate probante. Nec alia tamen reiciuntur scripta, nam regula sexta etiam aliorum expositionem admittit. Praelectio duplex est. Altera ad artem pertinet, in qua praecepta; altera ad stylum, in qua orationes explicantur. In veraque autem duo animaduertenda. Primum qui auctores ad praecedendum suscipiuntur; Deinde quis modus interpretandi teneri possit. De primo satis dictum est regula prima: Vnus enim Cicero ad orationes, ad praecepta prater Ciceronem Aristoteles adhibendus. Oratio nunquam pratermittenda, praeceptorum etiam explicatio toto fere auno continuanda esset: ingens enim est vis Oratorum praeceptorum: huius tamen loco, vbi mos ferat, inclinante tam anno, alicuius auctoris vsus, qui maiorem eruditionem, aut varietatem contineat, non interdicitur. Poeta vero aliqua praelectio poterit interdum affluo tempore, vel praeceptorum, vel orationis pralectionibus interponi.

§. 7. Historici Linius, Sallustiusque praecipue ex-

ponuntur. De iudicii aliorum non laboro, utar eius, quem iam pro Cicerone excitauit, testimonio. Alioquin, inquit Caelius lib. 25. cap. 3. & amplitudo illa Patauii historici lactea, & redundans, itaque legentem saepe afficiens, ut stupore quodam adobruat pene, alere longe pinguius ingenia mihi videtur: adeo, ut (sicut in pictores ille ait, qui nescirent manum de tabula) oculos a lectione reuellere nequeas. Ita dicendo non adumbrantur modo omnia, sed & exprimuntur graphice. Vbertas illa praedulcis, & austeram tamen, nec decocta, nitida, sine labore (ut de Theophrasto Seneca scribit) efflorescens quoque, nec affusa modo neccare; sed quodam Circes (quam Deam intelligi voluit literarum princeps Homerus) delibuta veneficio est. Abire cupis, retinet blandis amoribus inenarrabilis sacundia vastitas, quae tamen vasta non est, sed compta honestius, culta pretiosius, expetita diuinitus, nusquam fucus puerilis, aut pigmenta mania, nusquam vibratio cincinnus. Non ades, prouocat peregriata amenitas, Sirenum cantibus longe potentius, quam surdus demum remex pertransisse narratur: istam odore modo perceptam, nec cacus quidem neglexisse possit. Iam quid de eruditione dicam? quae in eo vno adeo scaturit subinde, adeo exultat multifaria, adeo ingeniosissimum quemque, aure bene vaporata, mox & acri per lota aceto, recondita rerum scientia lacepsit, ut eo ipso anno, quo ista commentabamur, expressum auditoribus meis sit, quibus opera illa Patauii praestabatur, quibusque haud quaquam foret cornea fibra, plus se ex vno in T. Lini dictato referre emolumenti, quam ex Sallustii decem, quem successus diebus, hoc est, festis, enarrabamus. Putat nihilominus Pollio Asinius, huius viri phrasin quandam respere Patauitatem: opinor, quia non sit vrbantate certa, id est vrbis Romana genuina proprietate, quasi colorata eius oratio, quae inter legendum sentitur potius, quam exprimi oratione queat. Maius quippe recituit quiddam, & resonat vrbanius in Romanis scriptoribus, quam gentium reliquarum. Nam & Tincam Placentinum, Sapor vrbominem facetissimum Q. Granius praeco, Romanus, obruebat nescio quo sapore vernaculo. Sic & Theophrastum diuina hominem eloquentia amicu-la hospitem appellauit, verbi vnius affectatione annotata.

Auditores illos Patauios, nimium amasse ciuem suum credo: Quis enim non videt in Sallustio maius ingenium, interiore eloquentiam fuisse? Sane patres non habet Romana historia; Velleius contemnendus non est; Curtius in humanitatis schola foret praefectus. Tacitus omnes Romanos, & Graecos prudentia, & iudicio superauit, sed stylus eius concisior, & sententia grauior, quam ut adoluscentes concipiant, vel imitari possint. Itaque legendus a doctis est, non proponendus tironibus.

§. 8. Quod si quispiam ex me querat, qua ratione illa explicentur, id quoque iam dicam: regula 7. ita de praeceptis loquitur. Quod autem ad interpretandi rationem attinet, si explicentur praecepta. Primo praecepti sensus aperendus, interpretum collatis sententiis, si obscurior sit, nec inter eos conueniat. Secundo alii Rhetores, qui idem praeceptum, vel idem auctor, si alibi idem praeceptum, afferendus. Tertio ipsius praecepti ratio aliqua excogitanda. Quarto oratorum, ac poetarum loci aliquot similes, maxime illustres, in quibus eo praecepto vsi sint, adducendi. Quinto, si quid ex varia eruditione, & historia ad rem facit, addendum. Ad extremum, quo modo ad res nostras accommodari possit, indicandum; idque quanto maximo fieri potest delectu, ornatumque verborum.

De oratione, vel poemate regula 8. in hunc modum. Si vero explicetur oratio, vel poema. Primo exponenda sententia, si obscura sit, & variae interpretationes diiudicanda. Secundo tota artificij ratio, inuentionis scilicet, dispositionis, & elocutionis exploranda, quam apte se Orator infiniet, quam apposite dicat, vel quibus ex locis argumenta sumat ad persuadendum, ad ornandum, ad mouendum; quam multa saepe praecepta vno, eodemque loco permisceat, quo pacto rationem ad faciendam fidem, figuris sententiarum includat, rursusque figuris sententiarum figuris verborum intereat. Tertio loci aliquot, tum re, tum verbis similes afferendi, aliique

Lini commendatio.

Non magis Tacitum adolecentem, quam Pindarum possunt imitari.

Quinquies praecepti Rhetorici explicatio.

Sex in expositione rationis, vel carminis consideranda.

alique Oratores, vel poete, qui eodem precepto ad aliquid simile persuadendum, vel narrandum vsi sint, producendi. Quarto res ipsa sapientium sententiis, si res ferat, confirmanda. Quinto ex historia, ex fabulis, ex omni eruditione, que ad locum exornandum faciant, conquirenda. Ad extremum verba perpendenda, eorum proprietates, ornatus, copia, numerus observandus. Hec autem non ideo allata sunt, vt semper omnia conscriberetur magister, sed vt ex iis seligat, que opportuniora videbuntur.

§.9. Non puto futurum, vt ex me queratur huius interpretationis vilitas, aut dignitas: sed potius mirari omnes, quomodo vnus homo tot, actam variis laboribus par esse possit. Labor enim totius diei est, in varias partes tributus. Nam primo recognoscit scriptiones, ac corrigit. Ingens enim ille labor, regula quarta describitur: In scriptione corrigenda indicet, si quid in artificio oratorio, aut poetico, in elegantia, cultu, sermonis, in connectenda oratione, in numeris concinnandis, in orthographia, aut aliter peccatum fuerit, si quis locus perperam si obscurus, si humiliter tractatus, si decorum minime seruatum, si qua digressio longior fuerit, & alia generis eiusdem. Denique oratione absoluta suam quisque, quam ante per partes attulerat, totam simul descriptam, aut saltem correctam preceptori offerat, vt eas esse ab omnibus perfectas appareat.

Decem in orationis correctione proponuntur, in explicatione quinque, in themate alia, sed modum quo suos preceptores efformat societas professores, postea explicabo.

§.10. Exercitationes sunt, & quidem quotidianæ, regula quinta. Exercitationes discipulorum, dum scripta magister corrigit, erunt exempli gratia, locum aliquem poete, vel oratoris imitari; descriptionem aliquam, vt horum, templorum, tempestatis, & similium efficere; phrasin eandem modis pluribus variare; græcæ orationem latine vertere, aut contra; poeta versus tum latine, tum græce soluto stylo complecti; carminis genus aliud, in aliud commutare; Epigrammata, Inscriptiones, Epitaphia condere; Phrases ex bonis oratoribus, & poetis, seu græcas, seu latinas excerpere, figuras Rhetoricas ad certas materias accommodare; ex locis Rhetoricis, & topicis plurima ad rem quampiam argumenta depromere, & alia generis eiusdem.

In singulis thematis quos imitatur ostendat.

De argumento, & genere compositionis, decernit regula nona. Dictandum argumentum orationis, vel initio cuiusq; mensis totum, vel singulis hebdomadis per partes (singulis enim mensibus ad summum singule absolue orationes) sit autem breue, quod per omnes eat orationis partes; locos confirmationis, & amplificationis figuras præcipuas, que adhiberi possent, locos aliquos bonorum authorum ad imitandum, si videbitur, indicet. Interdum demonstrato scriptore aliquo, ad cuius imitationem orationem informet, verbo tenus res proponatur.

Et regula 10. Carminis etiam argumentum, aut scripto, aut verbo, vel solam significando rem, vel certa adiecta sententia tradi potest, idq; aut breue, vt Epigrammatis, Ode, Elegie, Epistole, quod singulis vicibus expediat; aut longius, vt pluribus vicibus quemadmodum orationem, sic poema contexant.

Et regula 19. Poterit interdum magister, breuem aliquam actionem, Eclogæ scilicet, Scenæ, Dialogi discipulis artem exerceri proponere: vt illa deinde in schola distributis inter ipsos partibus, sine villo tamen scenico ornatu, exhibeatur, quæ omnium optime conscripta sit. Nec modo magistro exhibenda, sed publicis etiam exhibenda iudiciis.

Regula 18. Affigantur carmina scholæ parietibus, alternis fere mensibus ad aliquem celebriorem diem exornandum, vel magistratus promulgandos, vel alia quapiam occasione, selectissima quæque à discipulis descripta. Imo etiam pro regionum more aliquid prole breuioris.

§.11. Omnis hæc pertinet exercitatio, vt plurimum sese scribendo, dicendoque exercent. Nam eloquentia maxime exercitatione addiscitur. Luber nostræ ætatis admirari negligentiam, ex veterum diligentia æstimatam. De Octauiano Augusto scribit

Suetonius. Eloquentiam, studiaque libera alia ab ætate prima cupide, & laboriosissime exercuit. Mutinensi bello in tanta mole rerum, & legisse, & scripsisse, & declamasse quotidie fertur. Nam deinceps neque in Senatu, neq; apud populum, neq; apud milites locutus est vnquam, nisi meditata & composita oratione, quamvis non desiceret ad subita extemporali facultate. Ac ne periculum memoria adiret; aut in ediscendo tempus absumeret, instituit recitare omnia. Sermones quoque cum singulis, atque etiam cum Livia sua grauioribus, non nisi in scriptis, & è libello habebat, ne plus minusve loqueretur ex tempore. Pronunciabat dulci, & proprio quodam oris sono, dabatque assidue Phœnia operam: sed nonnunquam infirmis faucibus, præconis voce ad populum concionatus est.

Omnia admirationem augent. Iam erat annorum octo & decem, cupide à prima iuventute se exercuit: Mutinensi bello, vbi de fama, opibus, vita, contra potentes hostes pugnabat, quotidie legit, scripsit, declamauit, vt genuinum Ciceronis discipulum agnoscas. Ciceronem præcipue legisse, ex superioribus constat.

Affixiones, & declamationes ideo proponuntur, vt mutuas censuras exercent, & profectus sui specimen publice præbeant. Videmus sane ea re mitissime ingenia excitari. Frustra omnium præceptorum oratorum leges ediscunt, frustra omnia legunt, oratores sine exercitio non euadent, legenda arte gladiatoria, aut spectanda, nemo miles euadit, opus est ferire palum, armis, vallisque grauari, & scopum ludicro telo tetigisse, vt hostem aliquando cædas. Tullius optimus dicendi magister, & exemplar lib. 1. de orat. hanc præcipue laudat. Caput autem est, quod (vt vere dicam) minime facimus (est enim magni laboris, quem plerique fugimus) quam plurimum scribere, stilus optimus, & præstantissimus dicendi effector, ac magister: neque iniuria. Nam si subitam, & fortuitam orationem commentatio, & cogitatio facile vincit: hanc ipsam profecto assidua, ac diligens scriptura superabit, omnes enim sue artis sunt loci, siue ingenij cuiusdam, atque prudentia, qui modo insunt in ea re, de qua scribimus, adquirentibus nobis, omnique acie ingenij contemplantibus, ostendunt se, & occurrunt: omnesque sententiæ, verbaque omnia, quæ sunt cuiusq; generis, maxime illustrata, sub acumen filii subeant, & succedant necesse est: tum ipsa collocatio, conformatioque verborum perficitur in scribendo, non poetico, sed quodam Oratorio numero, & modo. Hæc sunt, quæ clamores, & admirationes, in bonis oratoribus efficiunt, neq; ea quisquam, nisi diu, multumq; scripturarius, etiam si se vehementissime in his subitis dictionibus exercuerit, consequetur: & qui à scribendi consuetudine ad dicendum venit, hanc affert facultatem, vt, etiam subito si dicat, tamen illa, quæ dicantur, similia scriptorum esse videantur: atque etiam, si quando in dicendo scriptum attulerit aliquid, cum ab eo discesserit, reliqua similis oratio consequetur, vt concitato nauigio, cum remiges inhibuerunt, retinet tamen ipsa nauis motum, & cursum suum, intermisso impetu, pulsque remorum: sic in oratione perpetua, cum scripta desiciunt, parem tamen obtinet oratio reliqua cursum, scriptorum similitudine, & vt concitata.

§.12. Duplicem exercitationem eodē loco prodiit. Nam & latinam orationem, aut versus aliis verbis exprimebat, in quo hoc vitii fuisse ait, quod alii iam optima verba occupassent, vel græca vertebat. Postea, inquit, mihi placuit, eoque sum vsus adolescens, vt summorum Oratorum græcas orationes explicarem, quibus lectis hoc affiquebar, vt cum ea, quæ legerem Græce, Latine redderem, non solum optimis verbis vterer, & tamen vsitatis, sed etiam ex primerem quædam verba imitando, quæ noua nostris essent, dummodo essent idonea.

Quæ potest esse spes eloquentiæ nobis, si tantum à Cicerone absumus, & omnis scribendi materia longa est? Quam facilis causa adolescentes à scribendo, imo loquendo auocat? Pudet dicere, præceptori se laborare credunt, cum thema offerunt. Grauius errorem illum infectatus est Ludouicus Viues commun. in l. 22. c. 11. Aug. de ciuit. Dei. Profecto fuit in M. Tullio

Augusti e-
gregia dil-
gentia.

Exercendo
omnes artes
discuntur.

Scribendi
utilitates.

Ciceronis
in vertendis
Græcis stu-
dium.

*Nostra di-
ligentia cū
studio Cice-
ronis com-
parata.*

diuina vis ingenij, qui medijs totius terrarum orbis negotijs, & tumultibus, ita cum lubitum est, seipsum seuocat, ut non solum tempus inueniret, quo legeret, sed etiam quo illa inscriberet, que non satiamur mirando. Sacerdotiorum vnus, aut alterius annij sequebatur, ut procuratiorum perexigua, perq; facilis si cui contingat nostrum, tam impeditos nos ac implicitos nos existimemus, & iniuriu non parua affici, si ad eas reuocemur. Quod si omnino literas tractamus vllas, primū omnium ingentes scilicet, ac intolerabiles occupationes nostras obieciamus, & inculcamus ad fastidium, deplorantes subinde illas, & miserandas alius offentantes, multumque imputantes publicis commodis, si quid illorum gratia inter tot ingruentia, quibus obruimur, negotia, sit a nobis elaboratum. Erubescamus, per Musas omnes, ociosis parenti & eloquentie Romana, & philosophia Latine lapsus vllum qualemcunque approbare, cum deiora sint illius errata, quam nostra omnia benedicta.

Quantū illi à Bruto, cui ætas Ciceronis cedebat, faceſque ſubmittebat, reſceſſerant? Dicendi, ait ille, non tam me fructus, & gloria quam ſtudium, exercitatioque delectat, quod mihi nulla res eripiet, te præſertim tam ſtudioſo. Ita plane ſuam adoleſcentiam deſcendit Cicero de Claris orat. Quotidie à ſe in concionibus auditos oratores, Sed me cupidiffimum audiendi primus dolor percuſit, cum Coita eſt expulſus, reliquos frequenter audiens, acerrimo ſtudio tenebar, quotidieque & ſcribens, & legens, & commentans, oratoris tantum exercitationibus contentus non eram. Et: Quotidie commentabatur declamans, idque ſaciebam multum etiam Latine, ſed Græce ſæpius. Hæc mihi proponenda fuerunt, ut viri docti, qui aliter ſentiunt, aperte intelligant, quo autem quotidianas ſcriptiones, proſæ, carminis, latinæ, græcæ exigant, quotidianique declamationibus ſcholæ reſonent. Nam aliquando mihi propoſitum eſt, de crebritate ſcriptionum, quibus ego oſtenſo Ciceronis exemplo, ſine meis verbis ſatiſfecî. Et ſane ſi Tullius reduci-

*Societatis
scholæ Cice-
ronis exer-
citia peni-
tus expri-
munt.*

Nisi cura
scribendi sit
male scri-
bere discūt.

Pronuncia-
tionis exer-
citatio ne-
cessaria.

§.13. Dixi de descriptione, sequitur, vt agam de pronuntiatione. Ita regula 16. Declamatio, vel prædictio, vel carmen, vel gratia oratio, vel carmen simul, & oratio Humanis conuenientibus postrema semihora antemeridiana ab vno, aut altero discipulorum ē suggestu, alternis sabbathis habeatur.

Et 17. In aula, templum grauior oratio, aut carmen, vel
utrumque, nunc Latine, nunc Graece; vel declamatoria actio,
expositis viringuerationibus, lataque sententia, singulis fere
mensibus habeatur; non tamen, nisi recognita, & approbata,
a praefecto studiorum superiorum.

ECTIO. Poterit interdum Magister breuem aliquam actionem, Eclogæ scilicet, Scenæ, Dialogique discipulis argumenti loco proponere: vt illa deinde in schola distributis inter ipsos partibus, sine vilo tamen scenico ornatu, exhibeatur, quæ omnium optime conscripta sit.

Huc facit etiam regula 12. *Concervatio seu exercitatio fita erit, tum in corrigendis iis, quæ alter emulus in alterius oratione deprehenderit; tum in iis, in quibus prima hora je exercuerit, inimicè proponendis; tum in figuris dignoscendis, aut conficiendis; tum in Rhetorica aut Epistoliarum, aut carminum, aut historiarum præceptis reddendis, applicandisq; tum in exponendis auctorum locis difficilioribus, & difficultatibus explanandis; tum in moribus antiquorum, rebusq; ad eruditionem pertinentibus exquirendis; tum in hieroglyphicis, symbolis Pythagoreis, apophthegmaticis, adagiis, emblematicis, enigmatice interpretandis; tum in declamando, & similibus ad præceptoris arbitrium.*

Nulla pars
eruditionis
politioris
negligenda
est.

Omnia illa formant, perficiuntque oratorem, etiam comœdiarum actiones, & disputantium concertationes. Inutilem verecundiam excutit, audeciam præbent, vocem confirmant. In elocutione enim, oratoris maiestas elucet, ipse vultus, vox, spiritus, est qui animis audientium dominatur. *Accedat, inquit Tullius lib. 2. de orat. oportet actio varia, rehemens, plena animi, plena spiritus, plena doloris, plena veritatis. In his operibus si quis illam artem comprehenderit, ut, tanquam Phidias, Minervæ signum efficere possit: non sane, quemadmodum in clypeo idem ille artifex minora illa opera facere discat, laborabit.*

§. 14. Nec vox modo politur, & illustratur, sed
urbanior quoque redditur, si frequentatione lo-
quendi instrumenta exerceantur; nam diuersas na-
tiones lingua etiam vna loquentes, ex sibilis, & pro-
prietate quadā distinguimus; est enim aliquid quod
audiri potest, explicari nequaquam potest. Eadem
omnibus loquendi instrumenta dedit natura, lin-
guam, labra, dentes, palatum, omnia illa in exercita-
tis agrestiora sunt, multumque a vulgo trahunt, nisi
fidelio exerceantur. Miro enim modo superioris la-
bi pars, quam *pharynx* appellant, & inferioris quæ *tu-
berculum* dicitur loquendo attemperatur, ipsa prominen-
tia, & *apertio*, loquendi certas ducit notas. Lingua
etiam assuetudine ita in partem ducitur, vt mutari
haud facile queat. Causa alia non est, quam consue-
tudo, & ex motu facta natura, quemadmodum enim
fidicium articuli, mollissime, celerissimeque chor-
dardum discrimina ferunt; ita quoque verba ex vfu
formantur, cum enim Chineses incolæ literas, quæ
celeri aeris crispatione, & lingue quasi plectri per-
cussu exprimuntur, vt sunt L. & R. effere non va-
lent, nisi quia linguam in illud non exerceuerunt?
Sane retulit mihi Nicolaus Trigautius noster, eos
qui Europæis familiariter vtuntur, literas illas sen-
sim exprimere.

§. 15. Plurimum etiam delicatissimum aurium iudicium, rhythmo adiuvatur, qui non nisi sono vocis notatur, qua facultate cum destituit necesse est, qui non frequenter dicentes audiuit, necipse dixit. Numerofam vero orationem esse oportere monet Aristoteles lib. 3. Rhet. c. 8. Τὸ τ' ἡχμα τῆς λέξεως δὲ μὴ πᾶς ἐμμετρον εἶναι, μὴτε ἄρρυθμον τ' ἰσὺν ἢ ἀπείρων. πᾶσι αὖτε γὰρ δοκεῖ, καὶ ἁμα καὶ ἐξήρησι. ἀσπόμενον γὰρ πᾶσι τῶ ὁμοίῳ, ποτε πάλιν ἦξει. ὥσπερ οὐ τῶν κηρυκῶν ἀσπαραμβάνοισι πᾶ παιδία τὰ, πᾶν ἀρεῖται ὅτι τετραπὼν ὁ ἀπὸ λέξεως ἰσὺς μῦθος, κλέαντα, τ' ἢ ἄρρυθμον, ἀπείρων. δεῖ γὰρ περὶ αὐτὸν μῦθον, μὴ μέτρου δέ' ἀνδρὲς γὰρ καὶ ἄρῳος τ' ἀπείρων. περὶ αὐτὸν γὰρ ἀρῳὸς πάντας. ὃ γὰρ ἡχμα τῆς λέξεως ἀρῳός, ρυθμός ἐστιν, οὗ καὶ τ' μέτρον τμήματα. διὸ ρυθμὸν δεῖ εἶναι τῶν λόγων, μέτρον γὰρ μὴ. ποῖμα γὰρ ἐστὶν ρυθμὸν γὰρ μὴ ἀειδέως. τῶτο γὰρ ἐστὶν, εἰς μέτρον τοῦ ἦ. τῶν γὰρ ῥυθμῶν, ὁ μῦθος, ἢ ῥῶθος, σεμνὸς καὶ λευκὸς, καὶ ἁρμονίας δόμενος. ὁ δὲ ἰαμὸς, αὐτὴ τῆς λέξεως τῶν πολλῶν. διὸ μάλιστα πάντας τῶν μέτρων ἰαμβεῖα φέρειν γὰρ λέγοντες. δεῖ γὰρ σεμνότητι γενεᾷ καὶ ἐκείῃ.

Figuram autem elocutionis, oportet neque metri compo-
tem esse, neque rhythmi expertem: illud enim minus appo-
situm est ad persuadendum, nam esse fictum videtur: & simul
etiam auocat, nam ve attendatur facit, quando simile rursum
veniet, sicut praecones praecoccupant pueri, quem eligit patru-
num is, qui manumittitur, Cleonem. Quod autem sine
rhythmo est, sine termino est. Oportet vero terminari, non
metro. iniucundum enim est, & non accommodatum cogni-
tioni, quod non terminatur. Terminantur autem numero
omnia. At figura locutionis numerus est rhythmus, cuius
etiam metra segmenta sunt. Quamobrem rhythmum oportet
habere orationem, non metrum: alioqui poema erit.

Neque rhythum exquisitè. Id autem erit, si quadantenus sit. Ex rhythmis vero Herous grandis, & dictioni accommodatus, & harmonia indigenus. Iambus autem ipsa est elocutio multitudinis. Quamobrem maxime omnium metrorum iambica affundunt, qui loquuntur.

Quin etiam vox ipsa vibratur, & meatus læuigantur, & paratur dicendi confidentia, cum recte cessisse meminit. Verum nihil æque voci necessarium est, quam moderatio, seu mutatio crebra, ut omnibus sit affectibus accommodata. Atque hæc una est ratio, cur exercitandæ iuuentuti crebro dialogismos, comedias, concertationes iniungamus, ea namque ratione vocem ad omnes animorum motus flectere consuevit; multo melius quam Græciana fistula. Sed hæc quoque res olim summis oratoribus curæ fuit. Cicero lib. 3. de orat. Ad actionis animum, atque laudem, maximam sine dubio partem vox obtinet, quæ primum est optanda nobis: deinde, quæcumque erit, ea tendenda: de quo illud iam nihil ad hoc præcipiendi genus, quemadmodum voci seruiatur: eundem magnopere censeo seruendum. Sed illud videtur ab huius nostri sermonis officio non abhorre, quod, ut dixi paulo ante plurimis in rebus quod maxime est vitale, id nescio quo pacto etiam decet maxime. Nam ad vocem in dicendo obtinendam nihil est vitius, quam crebra mutatio; nihil perniciosius, quam effusa sine intermissione contentio. Quid ad aures nostras, & actionis suauitatem, quid est vicissitudo, & varietate, & commutatione aptius? Itaque idem Gracchus, quod potes audire, Cæsar, ex Licinio, cliente tuo, literato homine, quem seruum sibi ille habuit ad manum, cum eburna solutus est habere fistula, qui staret occulte post ipsum, cum concionaretur, peritum hominem, qui inflaret celeriter, eum sonum, quo illum aut remissum excitaret, aut à contentione reuocaret. Audiuisti, mehercule inquit Catulus, & sepe sum admiratus hominis cum diligentiam, tum etiam doctrinam, & scientiam. Ego vero, inquit Crassus, ac doleo quidem, illos viros in eam fraudem in Republica esse delapsos: quanquam ea tela texitur, & ea incitatur in ciuitate ratio viuendi, ac posteritati ostenditur, ut eorum ciuium, quos nostri patres non tulerunt, iam similes habere cupiamus. Miste, obsecro, inquit, Crasse, Iulius, sermonem istum, & te ad Gracchi fistulam refer: cuius ego nondum plane rationem intelligo. In omni voce, inquit Crassus, est quiddam medium, sed suum cuique voci: hinc gradatim ascendere vocem vitale, & suaue est. Nam à principio clamare, agreste quiddam est, & illud idem ad firmandum est vocem salutare. Deinde est quiddam contentionis extremum, quod tamen inferius est, quam acutissimus clamor, quo te fistula progredi non sinet, & tamen ab ipsa contentione reuocabit. Est item contra quiddam in remissione grauissimum, quoque tanquam sonorum gradibus descenditur. Hæc varietas, & hic per omnes sonos vocis cursus, & se tuebitur, & actioni afferet suauitatem: sed fistulatore domi relinquetis, sensum huius consuetudinis, vobiscum ad forum deferetis.

Urbanitas.

Præcipuum tamen est, ut audiendo, & loquendo quasi vrbaniatè quadam coloretur oratio. Sed quis est illæ vrbaniatè color? Respondet Tullius de claris oratoribus: Nescio, inquam, tantum esse quendam scio. id tu, Brute, iam intelliges, cum in Galliam veneris, audies tu quidem etiam verba quadam non trita Roma: sed hæc mutari, dediscique possunt. Illud est maius, quod in vocibus nostrorum Oratorum recinit quiddam, & resonat vrbanius: nec hoc in Oratoribus modo apparet, sed etiam in ceteris: ego memini T. Tincam Placentinum, hominem facerissimum, cum familiaris nostro Qu. Gramio præcone dicacitate certare. Eon inquit Brutus, de quo multa Lucilius? Isto ipso: Sed Tincam non minus multa ridicule dicentem Gramio obruebat nescio quo sapore vernaculo: ut ego iam non mirer, illud Theophrasto accidisse, quod dicitur, cum percontaretur ex amica quadam, quanti aliquid venderet: & respondisset illa, atque addidisset, hospes non potest minoris: tulisse eum moleste, se non effugere hospitis speciem, cum statim ageret Athenis, optimeque loqueretur. Omnium (sicut opinor) in nostris est quiddam vrbanius, sicut ille Atticorum sonus.

§. 16. Magno igitur, & toto pene fructu laborum, discipulos priuant, qui hæc quasi accidentaria continentunt; vel quia res magni laboris est, vel quia præceptores ipsi, agendi leges ignorant, vel quia discipulis est hac in parte ingrata institutio, nam vocem, & gestum corrigere, ut plurimum, tacitam rusticitatis habet exprobrationem.

Actio nullo modo commendanda.

§. 17. De latinis quæ dixi, in Græcis quoque intelligi velim, quamuis in illis minus fere proficere discipulos animaduertat, quod minus illa lingua amatur, nec eam vtilitatem habere multis videtur. Quæ tamen de illis nobis constituta sunt, non omitam.

Secunda hora, ait in distributione temporis, pomeridiana, Græci auctoris postrema prælectione repetita, noua explicetur, atque exigatur. Reliquum tempus modo corrigendis Græcis descriptionibus, modo Græca syntaxi, & arti metricæ, modo Græca concertationi referuetur.

Græca lectioni tempus constitutum est.

Regula 13. auctorum delectus nobis, præstantissimosque indicat. Græca prælectio, siue Oratorum, siue historicorum, siue poetarum non nisi antiquiorum sit, & classicorum, Demosthenis, Platonis, Thucydidi, Homeri, Hesiodi, Pindari, & aliorum huiusmodi (modo sint expurgati) inter quos iure optimo S. Nazianzenus, Basilii, & Chrysostomus reponendi. Ac priore quidem semestri oratores, aut historici interpretandi; interponi autem poterunt semel in hebdomada, aliqua epigrammata, vel breuia poemata: posteriore vicissim explicetur poeta, interiecto semel oratore, aut historico. Interpretandi ratio, quanquam quæ eruditionis, artisq. sunt, respuere omnino non debet; proprietatem tamen potius, vsumq. lingue spectabit. Quamobrem locutiones aliquæ, singulis prælectionibus dictandæ.

Regula quarta decima, de præceptis Græcis ita cunct. Græca syntaxis, & syllabarum dimensio, ineunte anno, alternis diebus, si sit opus, explicanda, syntaxis quidem breuiter, præcipua quadam capitula recolendo.

Vltima pars est de eruditione, de qua ita scribitur regula 15. Eruditionis causa die vacationis pro historico, & poeta liceat interdum alia magis recondita proferre, ut hieroglyphica, ut Emblemata, ut quæstiones, ad artificium poetarum spectantes, de Epigrammate, Epitaphio, Ode, Elegia, Epopoëia, Tragedia, ut de senatu Romano, de Atheniensibus, de vtriusque gentis militia; ut de re hortensi, vestiaria, de Triclinio, de Triumpho, de Sibyllis, & aliis generis eiusdem, modice tamen.

Hæc vt oratori latino scitu necessaria sunt, ita non omnia tradita possunt in scholis, libri tamen vnde petant, demonstrandi.

Latissime itaque pater, quam vocamus eruditionem, omnemque historiarum, & antiquitatis cognitionem amplectitur. Hoc est historia, & eorum quæ illi adnexa sunt, ut leges, instituta, mores, scientia.

CAPVT XXII.

Posse principem professores habere, qui hæc omnia præsent.

§. 1. REM accuratius consideranti, arduum sane videbitur, hominē inuenire, qui tot, tamq. varia præstare, aut velit, aut possit. Nec inficias eo, laboribus hac in re esse maximos; quosdam etiam meorum collegarum ingeniosissimos in illo cursu, dum studendi ardore metam præteruolant, vitam posuisse, non sine dolore recorder.

Docere laboriosum est, sed hoc modo docere laboriosissimum.

Rationem vero, quæ hac in re Societas nostra vitatur, sine vlla dissimulatione proponam, nam & alios professores ad eam normam instituere principes, & Reipublicæ poterunt, qui nostræ Societatis opera non vtuntur, & cæteris religiosis ordinibus, qui iuuentutem erudiunt, hæc inutilia esse non possunt. Optimorum enim magistrorum insignia quadam seminaria, instituere magna vtilitate conceditur.

§. 2. Primum igitur est, ut in cæterum illum futurorum